

УДК 630:651.7

О. М. Олексієвець,
директор, ДП "Березнівське лісове господарство"

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСТІЙНИХ ЛІСОКОРИСТУВАЧІВ У КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

O. Oleksiievets,
director, State-owned administrative forestry enterprise "Bereznivske lisove hospodarstvo"

DIVERSIFICATION OF PERMANENT FOREST USERS' ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF ECOLOGIZATION OF FORESTRY PRODUCTION: REGIONAL PECULIARITIES

У статті виявлено особливості диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, виходячи з територіальних відмінностей рівня забезпеченості лісосировинними ресурсами та техніко-технологічного рівня лісозаготівель і лісопереробки. Проаналізовано динаміку обсягів виробництва лісопродукції та її переробки на власних цехах лісогосподарських підприємств у 2013—2016 роках у розрізі обласних управлінь лісового та мисливського господарства. Запропоновано диференційований підхід до вибору пріоритетів диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів різних природнокліматичних зон.

The article reveals the peculiarities of the diversification of permanent forest users' activities based on the territorial differences between the level of availability of forest resources and the technical and technological level of logging and timber processing. The dynamics of production volumes of wood products and their processing at own workshops of forest enterprises in 2013—2016 in the context of regional departments of forestry and hunting economy have been analysed. A differentiated approach to the selection of priorities for the diversification of the activities of permanent forest users of various natural climatic zones has been proposed.

Ключові слова: диверсифікація, лісогосподарське виробництво, постійний лісокористувач, суб'єкт підприємницької діяльності, агролісомеліорація, прибутковість.

Key words: diversification, forestry production, permanent forest user, entrepreneur, afforestation amelioration, profitability.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективність діяльності постійних лісокористувачів відіграє важливу роль не лише в ча-

стині розвитку лісогосподарського виробництва, але й в частині соціально-економічного піднесення територій, де концентрується лісоресурсний потенціал. У розрізі регіонів України спостерігається неоднаковий рівень забезпеченості лісовими ресурсами, що визначаєть-

ся природнокліматичними факторами та результативністю процесів відновлення, відтворення та охорони лісів в попередні періоди. Тобто при визначенні пріоритетів діяльності постійних лісокористувачів треба якраз виходити з об'єктивних передумов ресурсної забезпеченості. Також від цього необхідно відштовхуватися й при виборі механізмів та методів використання наявних резервів ефективнішого використання лісоресурсного потенціалу.

Для постійних лісокористувачів, які функціонують у різних природнокліматичних зонах, у теперішніх умовах дефіциту бюджетного фінансування потреб лісового господарства стратегічним пріоритетом слід визначити диверсифікацію виробничо-господарської діяльності. Але форми та методи такої диверсифікації мають застосовуватися вже виходячи з наявного лісоресурсного потенціалу, техніко-технологічного рівня лісозаготівель, наявності чи відсутності власної лісопереробки.

При цьому спільним знаменником всього пакету диверсифікаційних заходів для постійних лісокористувачів різних природнокліматичних зон має бути дотримання вимог стосовно екологізації лісогосподарського виробництва, що регламентуються вітчизняним природоохоронним законодавством та міжнародними конвенціями, які регулюють процеси збереження та відтворення лісів. При цьому диверсифікація лісогосподарської діяльності має забезпечувати умови для максимально ефективного використання деревної та недеревної сировини у господарському обігу, не порушуючи при цьому екологічних регламентів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У дослідженнях вітчизняних вчених диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів в останній час приділяється значна увага у зв'язку з підвищенням вагомості лісового господарства для соціально-економічного піднесення окремих територій та територіальних громад внаслідок поглиблення децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування. Диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів розглядається і як пріоритет підвищення ефективності лісогосподарського виробництва, і як основа диверсифікації сільської економіки в цілому.

Чільне місце у вирішенні проблем розвитку лісового господарства, на переконання О. Ютовця, посідають питання розвитку диверсифікаційних процесів, які є гнучким інструментом антикризового управління в сучасних

умовах макроекономічної нестабільності, фактором формування конкурентоспроможності, економічного потенціалу та фінансової стійкості підприємств. Диверсифікація виробництва у сфері лісокористування — це розширення номенклатури та асортименту продукції, що виробляється підприємством, освоєння нових видів виробництв та напрямків економічної діяльності для підвищення ефективності господарювання, отримання економічної вигоди, запобігання банкрутству з урахуванням екологічних обмежень та соціальних потреб населення [8].

Л. Кургузенкова вважає, що для поліпшення фінансово-економічного стану лісогосподарських підприємств і як альтернативу "стратегії скорочення" слід розглядати "стратегію розвитку в умовах кризи", варіантом якої є диверсифікація діяльності лісогосподарських підприємств, що передбачає освоєння підприємством нових, не пов'язаних з основним виробництвом видів діяльності з метою підвищення ефективності функціонування підприємства [6].

Враховуючи те, що діяльність постійних лісокористувачів, в першу чергу, пов'язана з розвитком сільської економіки, диверсифікація може надати додатковий імпульс соціально-економічному піднесенню села. У багатолісних районах лісове господарство сміливо можна називати на рівні із сільським господарством базовою ланкою сільського розвитку. Т. Зінчук та В. Ткачук запевняють, що незважаючи на збереження сільського та лісового господарства як головних користувачів земельних ресурсів у сільській місцевості, ці галузі не є основними джерелами зайнятості й доходів [4]. Важко погодитись з цим твердженням, оскільки постійні лісокористувачі потенційно можуть на порядок збільшити рівень прибутковості і суттєво наростити надходження фіскальних платежів до місцевих бюджетів за умови диверсифікації виробничо-господарської діяльності і відповідного інституційного супроводження зі сторони державних органів управління лісовим господарством.

Про перспективність диверсифікації лісогосподарського виробництва як важливого фактору підвищення ефективності діяльності постійних лісокористувачів свідчить також досвід країн ЄС, де лісове господарство в переважній більшості нормативно-правових актів розглядається як вагома складова сільського розвитку, тому й спрямовуються у лісовідновлення значні фінансові асигнування. Тому, як стверджує А. Ковальов, ведення сільського і

лісового господарств відіграє вирішальне значення у процесі землекористування та раціональному використанні природних ресурсів у сільській місцевості ЄС, а також слугує платформою для диверсифікації сільської економіки [5].

Також останнім часом ефективним методом диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів розглядають розвиток лісового туризму. Крім того, перспективи здійснення сільського туризму також пов'язуються з використанням земель лісового фонду. Лісовий туризм як метод диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів не набув належного поширення через відсутність необхідного нормативно-правового підґрунтя. Тим більше, що інфраструктура туризму і дозвілля відносно недорозвинена у багатьох лісистих місцевостях в Україні, проте наша країна має велике розмаїття лісових ландшафтів, які можуть забезпечити розвиток місцевого та міжнародного туризму (що принесе додаткову іноземну валюту в країну) і підніме економіку села [3].

Тому на переконання А. Бойчук, щоб сільський туризм набув поширення і став вагомим економічним внеском для родини кожного сільського господаря, необхідна тісна співпраця органів місцевого самоврядування, громадських організацій та сільських господарів. Для цього в Україні необхідно створити сприятливе для сільського населення, прозоре та дієве нормативно-правове поле, а також механізми контролю за виконанням чинних законів [2]. Повноцінна співпраця в контексті створення умов для розвитку сільського та лісового туризму буде можливою за умови участі постійних лісокористувачів.

Враховуючи викладене вище, сьогодні потребують додаткового опрацювання теоретико-методологічні підходи стосовно поглиблення диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів як у частині більш повного врахування територіальних особливостей забезпеченості лісовими ресурсами, комплексності ведення лісового господарства, дотримання принципів невиснажливого лісокористування, так і в частині впливу суб'єктів лісогосподарського підприємництва на розвиток сільської економіки, в тому числі через створення більш сприятливих умов для розвитку сільського та лісового туризму.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою публікації є виявлення передумов диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів в контексті екологізації лісогоспо-

дарського виробництва з врахуванням регіональних особливостей виробництва лісопродукції, динаміки переробки деревини на власних цехах лісогосподарських підприємств, а також на основі територіальних неоднорідностей в рівнях забезпеченості лісосировинними ресурсами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Диверсифікація діяльності в умовах ринкової невизначеності та макроекономічної нестабільності стала ефективним інструментом попередження негативного впливу факторів зовнішнього середовища на ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Саме диверсифікація дає можливість за рахунок надприбуткових видів діяльності підтримувати ті види діяльності, які в силу об'єктивних обставин не можуть бути надто рентабельними [7], але їх наявність є необхідною умовою функціонування всього продуктового ланцюга. Тому диверсифікація стає пріоритетом в пакеті стратегічних альтернатив розвитку суб'єктів господарювання. З огляду на це, диверсифікація є формою реалізації стратегічної альтернативи в упорядкованій системі стратегій підприємства. Вибір стратегії диверсифікації враховують при обґрунтуванні напряму розвитку підприємства в умовах нестабільної економіки [1].

Диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів, як вже зазначалося, відзначається комплексом особливостей, що вимагає прискіпливої уваги до вибору форм та методів її забезпечення. По-перше, лісогосподарські підприємства відзначаються неоднаковою породно-віковою структурою наявного лісового фонду, різними площами лісів та інших лісовкритих площ, різним рівнем комплексності ведення лісового господарства. Тобто диверсифікація діяльності постійного лісокористувача у Поліському економічному районі буде значно різнитися з диверсифікацією лісогосподарських підприємств, які функціонують у Причорноморському економічному районі.

Важливою складовою виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів виступає виробництво лісопродукції. Значна кількість державних лісогосподарських підприємств зберегла і розвинула матеріально-технічну базу власної лісопереробки, що дає їм можливість отримувати додаткові прибутки внаслідок виробництва продукції з високою доданою вартістю. На багатьох лісогосподарських підприємствах власна матеріально-

Таблиця 1. Обсяг виробленої та обсяг і вартість переданої на переробку у власні цехи лісопродукції на лісгосподарських підприємствах обласних управлінь лісового та мисливського господарства

Найменування управління	2013			2014			2015			2016		
	обсяг виробленої лісопродукції, тис. куб. м	обсяг переданої на переробку у власні цехи лісопродукції, тис. куб. м	вартість переданої на переробку лісопродукції, тис. грн	обсяг виробленої лісопродукції, тис. куб. м	обсяг переданої на переробку у власні цехи лісопродукції, тис. куб. м	вартість переданої на переробку лісопродукції, тис. грн	обсяг виробленої лісопродукції, тис. куб. м	обсяг переданої на переробку у власні цехи лісопродукції, тис. куб. м	вартість переданої на переробку лісопродукції, тис. грн	обсяг виробленої лісопродукції, тис. куб. м	обсяг переданої на переробку у власні цехи лісопродукції, тис. куб. м	вартість переданої на переробку лісопродукції, тис. грн
Вінницьке	497,5	21,5	5393,5	514,3	20,1	6052,9	508,8	21,8	8891,4	489,7	23,2	16057,1
Волинське	818,7	240,8	52280,2	1017,6	222,3	50906,4	1052,5	252,7	82706,7	1100,8	305,6	145890,3
Дніпропетровське	36,7	1,4	225,4	63,0	3,4	473,1	838,2	5,9	1125,6	100,9	7,6	2085,0
Донецьке	66,2	3,8	717,6	49,4	3,2	709,2	79,6	4,3	1121,7	92,0	6,9	2279,7
Житомирське	2237,8	329,2	57124,2	2448,0	317,6	60314,9	2488,1	362,8	90068,1	2631,3	434,7	145703,1
Запорізьке	25,1	13,2	1749,3	27,1	13,8	2017,8	30,8	16,0	2627,5	29,5	4,4	770,4
Київське	1143,0	55,6	10930,6	1234,0	61,3	15204,6	1352,8	67,3	18883,6	1402,2	72,1	24493
Кіровоградське	188,0	10,9	4231,7	196,1	10,9	4534,1	217,5	12,1	5958,7	225,1	16,2	10697,8
Луганське	184,3	36,8	7547,7	134,3	23,6	5559	168,373	24,6	6998,2	220,000	23,1	8277
Львівське	985,8	141,7	27865,9	982,0	140,7	32983,6	985,6	152,1	49700	941,8	165,6	74366,5
Миколаївське	34,6	2,0	236,4	35,7	1,6	312,9	38,8	1,7	786,9	39,6	1,7	1388
Одеське	86,7	4,0	1188	84,3	3,3	1142,6	91,4	2,8	1186,6	104,5	2,9	1393,6
Полтавське	355,2	24,5	4764,6	421,1	24,5	5601,1	478,7	24,8	6781,3	460,4	25,0	9324,1
Рівненське	1444,6	59,2	12415,7	1463,9	71,9	20779	1454,2	80,1	29871	1594,1	88,1	37447,7
Сумське	760,2	104,2	24345,5	734,5	99,6	26326,9	731,3	104,8	37990,1	728,9	113,4	58802,6
Тернопільське	245,8	6,4	1558	240,3	6,4	1798,8	249,1	7,4	3274,8	229,4	11,7	7600,2
Харківське	362,8	20,1	5503,0	383,2	20,1	5077,0	423,1	22,2	8990,0	442,2	22,5	9980,0
Херсонське	129,4	2,1	253,7	111,5	2,5	322,3	71,6	1,3	184,2	54,2	0,7	234,9
Хмельницьке	472,9	21,7	7770	488,1	16,9	6880,2	547,7	17,2	9852,8	596,8	16,3	11297,5
Черкаське	566,6	13,7	4423,2	605,4	10,2	3313	647,6	12,4	6387,2	632,7	8,8	8765,4
Чернігівське	919,1	121,1	29724,6	1003,2	122,2	34880,3	1006,2	127,8	46236,3	1112,8	141,4	69273,8
Закарпатське ОУЛП	1068,5	15,1	3869,9	1289,519	16,6	3921,3	260,0	17,2	5178,3	1373,4	21,2	9707,4
Івано-Франківське ОУЛП	915,1	22,9	5035,1	933,5	22,2	5990,8	995,1	23,6	7518,6	991,1	25,8	12525,3
Чернівецьке ОУЛП	702,9	62,0	19240,2	919,5	81,4	30142,1	815,7	83,0	43274,1	739,9	105,6	64943,1
Разом	14376,31	1343,21	290058,5	15464,148	1316,89	325421,9	15616,773	1446,35	475377,9	16419,8269	1644,8	733526,3

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

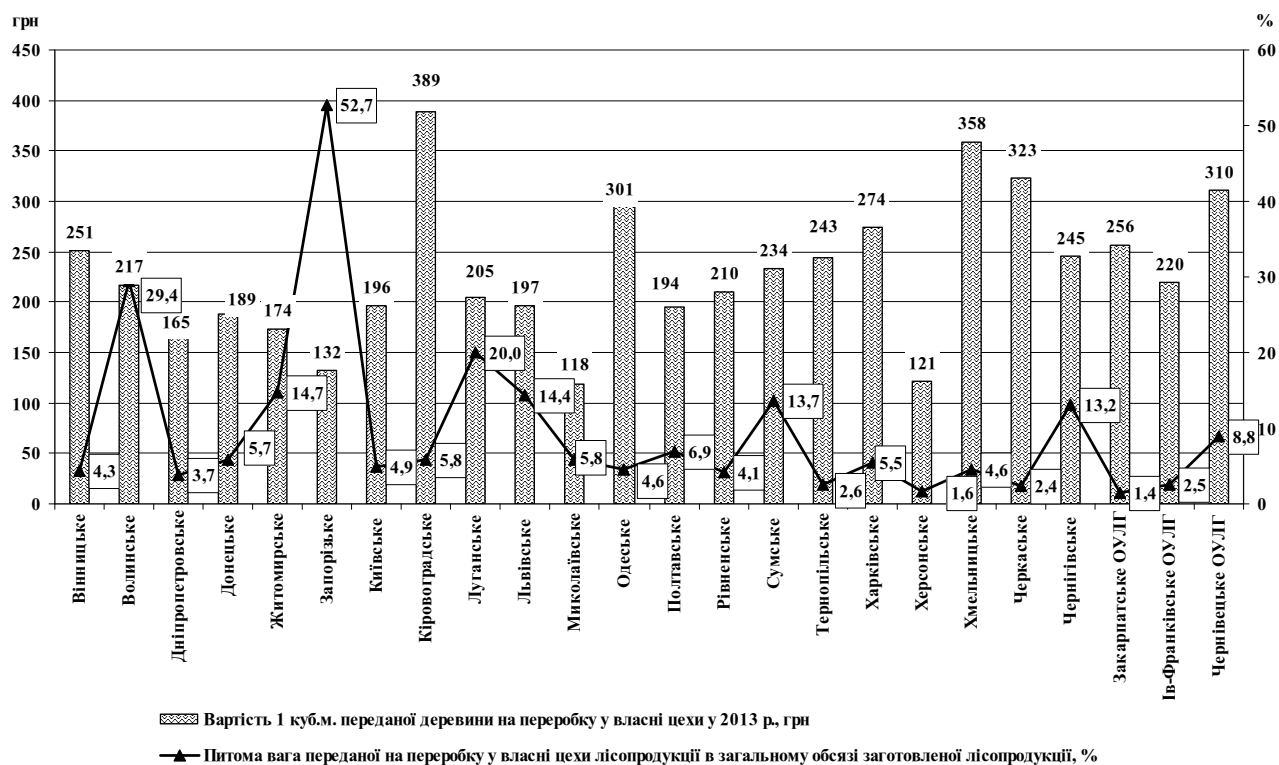

Рис. 1. Вартість 1 куб. м переданої деревини на переробку у власні цехи та питома вага переданої на переробку у власні цехи лісопродукції в загальному обсязі заготовленої лісопродукції у 2013 році

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

технічна база лісопереробки фактично відсутня, що змушує постійних лісокористувачів, як правило, продавати заготовлену деревину.

У 2013—2016 роках найбільші обсяги виробленої лісопродукції мали місце на лісогосподарських підприємствах Волинського, Житомирського, Київського, Львівського, Рівненського, Чернігівського, Закарпатського, Івано-Франківського та Чернівецького обласних управлінь лісового та мисливського господарства (ОУЛМГ). Саме в цих областях має місце найбільш потужний лісоресурсний потенціал, що створює об'єктивні передумови для нарощення обсягів виробництва лісопродукції. Найбільші обсяги переданої на переробку у власні цехи лісопродукції також, як правило, спостерігаються на лісогосподарських підприємствах перерахованих управлінь.

За період 2013—2016 рр. у цілому по лісогосподарських підприємствах підпорядкованих Державному агентству лісових ресурсів України, спостерігалася збільшення обсягів виробленої лісопродукції. Якщо у 2013 році ці підприємства виробляли лісопродукції в обсязі 14376,3 тис. куб. м, у 2014 — 15464,2 тис. куб. м, у 2015 — 15616,7 тис. куб. м, то у 2016 — 16419,8 тис. куб. м.

За аналізований період також спостерігається зростання вартості переданої на переробку у власні цехи лісопродукції. В цілому по Україні обсяг переданої на переробку у власні цехи лісопродукції становив у 2013 році 1343,2 тис. куб. м, у 2014 — 1316,9 тис. куб. м, у 2015 — 1446,4 тис. куб. м, у 2016 — 1644,8 тис. куб. м. Відповідно питома вага переданої на переробку у власні цехи лісопродукції в цілому по Україні в загальному обсязі виробленої лісопродукції складала у 2013 році 9,3 %, у 2014 — 8,5 %, у 2015 році — 9,26 %, а у 2016 році — 10% (табл. 1).

У 2013 році питома вага переданої на переробку у власні цехи лісопродукції в загальному обсязі виробленої продукції становила на підприємствах Волинського ОУЛМГ 29,4 %, Житомирського ОУЛМГ — 14,7 %, Львівського ОУЛМГ — 14,4 %, Рівненського ОУЛМГ — 4,1 %, Чернігівського ОУЛМГ — 13,2 %, Чернівецького ОУЛМГ — 8,8 % (рис. 1).

У 2016 році питома вага переданої на переробку у власні цехи лісопродукції в загальному обсязі виробленої лісопродукції становила на лісогосподарських підприємствах Волинського ОУЛМГ — 27,7 %, Житомирського ОУЛМГ — 16,5 %, Львівського ОУЛМГ — 17,6 %, Рівненського ОУЛМГ — 5,5 %, Чернігівського

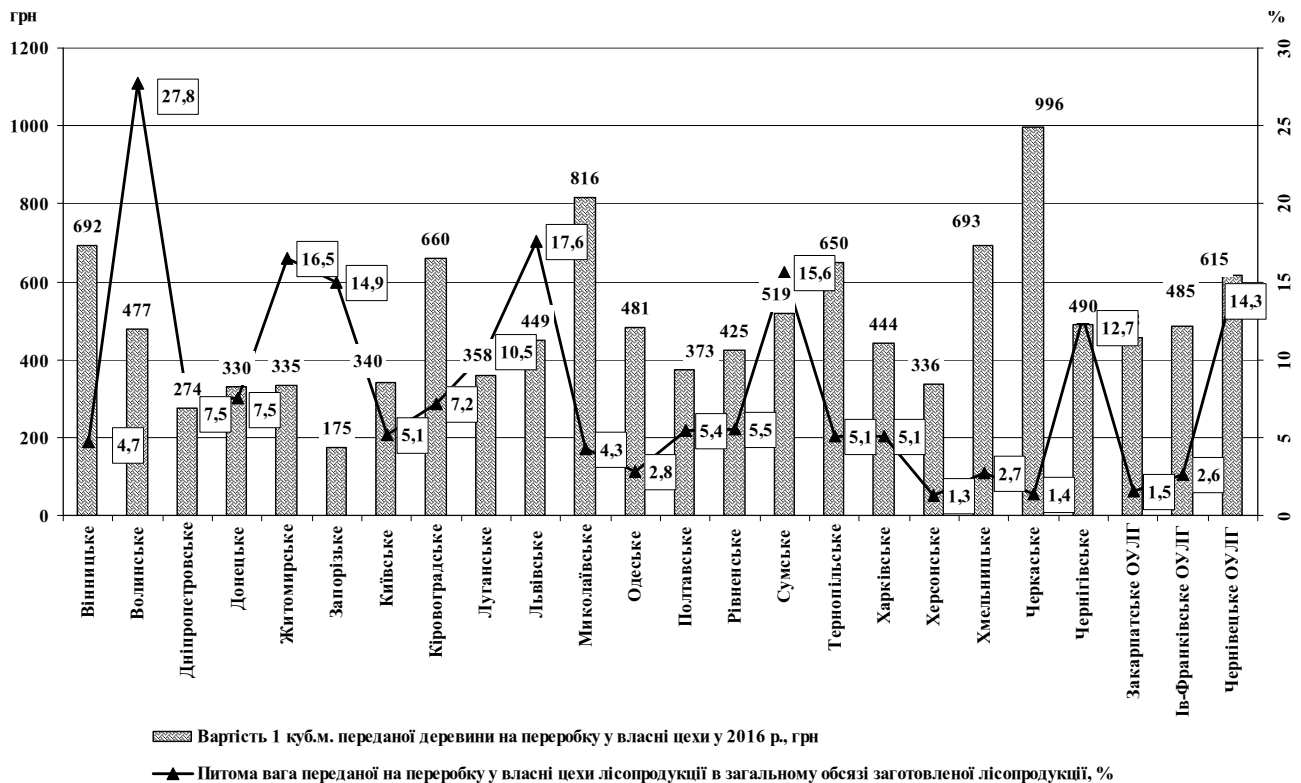

Рис. 2. Вартість 1 куб. м переданої деревини на переробку у власні цехи та питома вага переданої на переробку у власні цехи лісопродукції в загальному обсязі заготовленої лісопродукції у 2016 році

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

ОУЛМГ — 12,7 %, Чернівецького ОУЛМГ — 14,3 % (рис. 2). Питома вага переданої на переробку у власні цехи лісопродукції в загальному обсязі виробленої продукції у 2016 році на лісгосподарських підприємствах Закарпатського ОУЛМГ становила 1,5 %, на лісгосподарських підприємствах Івано-Франківського ОУЛМГ — 2,6 %.

У розрізі регіонів України спостерігається значний варіаційний розмах вартості одного кубометра переданої деревини на переробку у власні цехи. Так, у 2013 році середня вартість 1 куб. м переданої деревини на переробку у власні цехи становила на лісгосподарських підприємствах Вінницького ОУЛМГ 251 грн, Волинського ОУЛМГ — 217 грн, Кіровоградського ОУЛМГ — 389 грн, Хмельницького ОУЛМГ — 358 грн, Черкаського ОУЛМГ — 323 грн, Закарпатського ОУЛМГ — 256 грн, Чернівецького ОУЛМГ — 310 грн. Значна варіація в рівнях вартості 1 куб. м переданої деревини на переробку у власні цехи визначається питомою вагою твердих порід в породній структурі заготовленої деревини.

Виходячи з того, що в структурі основних лісоутворюючих порід лісгосподарських підприємств Кіровоградського, Хмельницького та Черкаського ОУЛМГ домінують тверді

породи, найвища вартість переданої деревини на переробку у власні цехи спостерігається саме в цих регіонах. У 2013 році найбільша питома вага переданої на переробку у власні цехи лісопродукції в загальному обсязі заготовленої лісопродукції спостерігалася на підприємствах Волинського ОУЛМГ (29,4 %), Житомирського ОУЛМГ (14,7 %), Запорізького ОУЛМГ (52,7 %), Львівського ОУЛМГ (14,4 %), Сумського ОУЛМГ (13,7 %), Чернігівського ОУЛМГ (13,2 %).

У 2016 році найбільша вартість одного кубометра переданої деревини на переробку у власні цехи спостерігалася на підприємствах Вінницького ОУЛМГ (692 грн), Волинського ОУЛМГ (477 грн), Кіровоградського ОУЛМГ (660 грн), Хмельницького ОУЛМГ (693 грн), Черкаського ОУЛМГ (996 грн), Чернівецького ОУЛМГ (615 грн). У 2016 році найбільша питома вага переданої на переробку у власні цехи лісопродукції в загальному обсязі заготовленої лісопродукції мала місце на підприємствах Волинського ОУЛМГ (27,8 %), Житомирського ОУЛМГ (16,5 %), Львівського ОУЛМГ (17,6%), Сумського ОУЛМГ (15,6 %), Чернігівського ОУЛМГ (12,7 %) та Чернівецького ОУЛМГ (14,3 %).

Таблиця 2. Обсяг та вартість заготовленої лісопродукції в цілому та обсяг лісопродукції, заготовленої СПД, у розрізі обласних управлінь лісового та мисливського господарства

Найменування підприємств	2013			2014			2015			2016		
	обсяг заготовленої лісопродукції, тис. куб. м	обсяг заготовленої лісопродукції СПД, тис. куб. м	вартість заготовленої лісопродукції, млн. грн	обсяг заготовленої лісопродукції, тис. куб. м	обсяг заготовленої лісопродукції СПД, тис. куб. м	вартість заготовленої лісопродукції, млн. грн	обсяг заготовленої лісопродукції, тис. куб. м	обсяг заготовленої лісопродукції СПД, тис. куб. м	вартість заготовленої лісопродукції, млн. грн	обсяг заготовленої лісопродукції, тис. куб. м	обсяг заготовленої лісопродукції СПД, тис. куб. м	вартість заготовленої лісопродукції, млн. грн
Вінницьке	497,5	415,6	187,2	514,3	426,5	237,6	508,8	418,4	388,0	489,7	386,8	496,2
Волинське	818,7	745,1	287,9	1017,6	738,1	423,5	1052,5	504,3	623,6	1100,8	622,8	731,7
Дніпропетровське	36,7	1,2	6,7	63,0	8,3	12,2	838,2	35,7	20,5	100,9	45,4	31,2
Донецьке	66,2	36,7	12,8	49,4	37,6	10,6	79,6	63,5	22,2	92,0	71,6	30,3
Житомирське	2237,8	1833,1	811,4	2448,0	2089,9	1062,7	2488,1	2155,2	1398,8	2631,3	2252,8	1666,9
Запорізьке	25,1	-	3,8	27,1	-	5,1	30,8	-	7,5	29,5	6,4	7,7
Київське	1143,0	1060,2	399,2	1234,0	1133,0	512,6	1352,8	1266,6	823,7	1402,2	1313,3	943,1
Кіровоградське	188,0	181,2	61,1	196,1	183,8	72,9	217,5	203,3	113,2	225,1	202,1	166,4
Луганське	184,3	130,9	45,9	134,3	93,4	24,2	168,4	131,3	45,9	220,0	120,7	65,7
Львівське	985,8	606,8	317,2	982,0	660,8	407,3	985,6	570,5	604,4	941,8	532,9	611,3
Николаївське	34,6	21,4	7,5	35,7	22,4	7,8	38,8	23,1	10,4	39,6	28,5	12,4
Одеське	86,7	63,0	18,9	84,3	56,3	21,8	91,4	66,5	29,1	104,5	87,1	48,8
Полтавське	355,2	154,4	123,2	421,1	195,0	159,0	478,7	230,2	231,9	460,4	219,7	310,2
Рівненське	1444,6	1237,0	580,6	1465,9	1194,9	729,5	1454,2	1141,8	1044,8	1594,1	1358,6	1259,7
Сумське	760,2	472,3	292,2	734,5	458,6	371,2	731,3	399,0	587,0	728,9	361,9	637,8
Тернопільське	245,8	155,9	83,6	240,3	125,7	109,0	249,1	75,6	172,8	229,4	45,6	187,5
Харківське	362,8	322,2	100,9	383,2	282,0	111,6	425,1	367,6	148,0	442,2	387,5	234,7
Херсонське	129,4	89,7	18,6	111,5	73,2	18,5	71,6	31,4	16,0	54,2	39,0	15,7
Хмельницьке	472,9	249,8	193,7	488,1	245,2	260,7	547,7	252,2	416,1	596,8	264,4	509,3
Черкаське	566,6	388,1	230,0	605,4	448,6	290,8	647,6	470,6	458,9	632,7	498,4	607,6
Чернігівське	919,1	625,4	312,0	1005,2	768,8	413,8	1006,2	736,6	562,2	1112,8	787,2	702,9
Закарпатське ОУЛГ	1068,5	590,4	335,5	1289,5	704,2	468,7	260,0	142,1	143,0	1373,4	801,6	738,5
Ів-Франківське ОУЛГ	915,1	574,1	316,8	933,5	589,0	400,2	995,1	582,4	551,0	991,1	593,4	578,6
Чернівецьке ОУЛГ	702,9	249,4	231,0	919,5	308,7	337,9	815,7	209,1	425,7	739,9	167,3	430,4
Разом	14376,3	10269,1	5003,9	15464,1	10894,9	6491,1	15616,8	10130,0	8876,4	16419,8	11257,8	11070,6

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

Лісозаготівельна база багатьох лісгосподарських підприємств не забезпечує наявних потреб у здійсненні комплексу лісгосподарських заходів, що сформувало потребу залучення суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) до заготівлі деревини та здійснення окремих лісгосподарських заходів. В цілому по Україні у 2013 році обсяг заготовленої лісопродукції СПД становив 10269,1 тис. куб. м, у 2014 році — 10894,9 тис. куб. м, у 2015 році — 10130 тис. куб. м, у 2016 році — 11257,8 тис. куб. м. Відповідно питома вага заготовленої лісопродукції СПД у загальному обсязі заготовленої лісопродукції в цілому на підприємствах, підпорядкованих Державному агентству лісових ресурсів України, складала у 2013 році 71,4 %, у 2014 році — 70,5 %, у 2015 році — 64,8 %, у 2016 році — 68,6 % (табл. 2).

У 2013 році найбільші обсяги заготовленої лісопродукції СПД мали місце на лісгосподарських підприємствах Волинського ОУЛМГ (745 тис. куб. м), Житомирського ОУЛМГ (1833 тис. куб. м), Київського ОУЛМГ (1060 тис. куб. м), Львівського ОУЛМГ (607 тис. куб. м), Рівненського ОУЛМГ (1237 тис. куб. м), Черні-

гівського ОУЛМГ (625 тис. куб. м), Закарпатського ОУЛМГ (690 тис. куб. м), Івано-Франківського ОУЛМГ (574 тис. куб. м). Найвища питома вага заготовленої лісопродукції СПД у загальному обсязі заготовленої лісопродукції у 2013 році спостерігається на підприємствах Вінницького ОУЛМГ (83,5 %), Волинського ОУЛМГ (91%), Житомирського ОУЛМГ (81,9%), Київського ОУЛМГ (92,8 %), Кіровоградського ОУЛМГ (96,4 %), Рівненського ОУЛМГ (85,6%), Харківського ОУЛМГ (88,8%).

Найбільші обсяги заготовленої лісопродукції СПД у 2016 році спостерігалися на лісгосподарських підприємствах Волинського ОУЛМГ (623 тис. куб. м), Житомирського ОУЛМГ (2253 тис. куб. м), Київського ОУЛМГ (1313 тис. куб. м), Рівненського ОУЛМГ (1359 тис. куб. м), Чернігівського ОУЛМГ (787 тис. куб. м), Закарпатського ОУЛМГ (802 тис. куб. м). Найвища питома вага заготовленої продукції СПД в загальному обсязі заготовленої лісопродукції у 2016 році мала місце на лісгосподарських підприємствах Вінницького ОУЛМГ (79 %), Житомирського ОУЛМГ (85,6 %), Київського ОУЛМГ (93,7 %), Кіровоградського ОУЛМГ

(89,8 %), Рівненського ОУЛМГ (85,2 %), Харківського ОУЛМГ (87,6 %), Черкаського ОУЛМГ (78,8 %), Чернігівського ОУЛМГ (70,7 %).

Виходячи з викладеного вище та враховуючи неоднорідність в обсягах виробництва лісопродукції та переробки деревини в розрізі обласних управлінь лісового та мисливського господарства, варто констатувати необхідність диференційованого підходу до вибору пріоритетів диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів різних природнокліматичних зон. Як стверджує О. Ютовець, лісгоспи Полісся України відрізняються певною диверсифікацією діяльності: лісгосподарські роботи, мисливство, лісозаготівля та деревообробка. Крім виробничої діяльності, деяким лісгоспам притаманна і торговельна діяльність, громадське харчування (діяльність їдалень), надання транспортних послуг, тваринництво та рослинництво. Проте найбільші суми виручки від реалізації лісгосподарські підприємства отримують від двох видів діяльності: лісового господарства (реалізації деревини від всіх видів рубок лісу) та деревообробки. Питома вага деревообробки у загальній виручці від реалізації за роками в середньому становила 3,7—23,8 % [8].

У багатолісних Поліському та Карпатському економічних районах диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів, які мають власну виробничо-технічну базу лісопереробки, має передбачати, в першу чергу, урізноманітнення номенклатури готових виробів та покращення їх якісних характеристик, виходячи із запитів на світовому, національному та регіональному ринках, зокрема, на основі використання на умовах лізингу сучасного деревообробного обладнання; налагодження виробництва нових видів продукції, попит на які виник через розширене відтворення рекреаційної інфраструктури на Заході України у зв'язку з неможливістю використовувати рекреаційну індустрію в Криму (виробництво будівельних конструкцій з деревини для облаштування індустрії туристично-оздоровчих закладів).

Диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів, які не мають власної виробничо-технічної бази, має передбачати підвищення рівня комплексності ведення лісового господарства через налагодження виробництва твердого біопалива з лісосічних відходів, розширення співпраці із суб'єктами підприємницької діяльності в частині надання різного роду послуг, які максимізують приріст деревної маси,

підвищення ефективності заготівлі другорядних лісових матеріалів та побічних лісокористувань. Держава також має створювати відповідні інституційні передумови та надавати фінансові преференції для розбудови індустрії рекреаційного лісокористування, що підвищуватиме рівень капіталізації лісових та лісгосподарських активів в цілому та сприятиме збереженню та відтворенню лісових біогеоценозів.

Важливою складовою диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів Причорноморського та частково Придніпровського економічних районів, які потерпають від хронічного бюджетного дефіциту, стало б розширення масштабів здійснення агролісомеліоративних робіт, зокрема створення додаткових захисних лісових смуг, що забезпечуватиме зменшення втрат сільськогосподарських культур та упереджуватиме ерозію та дефляцію ґрунтів. Замовниками таких робіт мають виступати суб'єкти аграрного підприємництва, які концентрують значний банк земель. Поштовхом до активізації процесів агролісомеліорації стала б повноцінна імплементація положень Спільної аграрної політики Європейського Союзу в частині інтеграції сільського та лісового господарства.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Дослідження показали, що підвищення ефективності функціонування постійних лісокористувачів потребує диверсифікації напрямів діяльності з метою використання наявних резервів зростання рівня комплексності ведення лісового господарства, зменшення втрат лісосировини при здійсненні лісгосподарських заходів, результативнішого використання несировинних корисностей лісу та введення додаткових потужностей в рекреаційному лісокористуванні. Диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів має базуватися на традиційних принципах невиснажливого та збалансованого лісокористування, але при цьому не зменшувати площі експлуатаційних лісів. Виходячи з результатів аналізу обсягів виробництва лісопродукції, переробки деревини на власних цехах лісгосподарських підприємств, обсягів заготівлі лісопродукції суб'єктами підприємницької діяльності в розрізі обласних управлінь лісового та мисливського господарства, встановлено що диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів має враховувати територіальну асиметрію рівнів забез-

печеності лісосировинними ресурсами та техніко-технологічного рівня лісозаготівель і лісопереробки.

Література:

1. Багорка М.О. Диверсифікація як фактор підвищення ефективності діяльності підприємств в сучасних умовах // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 1. — С. 17—21.

2. Бойчук А.А. Сільський туризм як організаційна форма диверсифікації аграрного виробництва // II Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція "Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи", 20—30.05.2011. — Т. 1. — Харків, ХНТУСГ. — С. 203—208.

3. Довідка про сектор лісового господарства. Стан і можливості розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/INTUKRAINE/INTUKRAINE/147271-1140785089712/20905391/Forestry_Ukr.pdf

4. Зінчук Т., Ткачук В. Теоретико-методологічні засади диверсифікації сільської економіки в контексті європейського досвіду // Економіка АПК. — 2011. — № 1. — С. 27—34.

5. Ковальов А.В. Диверсифікація економіки України та країн третього світу // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2012. — № 3 (19). — С. 85—87.

6. Кургузенкова Л.А. Структурна трансформація лісогосподарських підприємств в умовах диверсифікації їхньої діяльності // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 7 (85). — С. 113—119.

7. Цогла О. Диверсифікація діяльності як спосіб активізації інноваційного розвитку підприємства в кризовий період // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2011. — № 714. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — С. 431—436.

8. Ютовець О.П. Оцінка рівня диверсифікації лісогосподарського виробництва на підприємствах Полісся України // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.3. Збірник науково-технічних праць. — С. 49—55.

References:

1. Bahorka, M.O. (2009), *Dyversyfikatsiya yak faktor pidvyshchennya efektyvnosti diyal'nosti pidpryyemstv v suchasnykh umovakh* [Diversification as a factor in improving the efficiency of enterprises under modern conditions]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 1, pp. 17—21 [in Ukrainian].

2. Boychuk, A.A. *Sil's'kyu turyzm yak orhanizatsiyna forma dyversyfikatsiyi ahrarynoho vyrobnytstva* [Rural tourism as an organizational form of diversification of agrarian production]. II *Vseukrayins'ka naukovo-praktychna Internet-konferentsiya "Rynkova transformatsiya ekonomiky: stan, problemy, perspektyvy"*, 20—30.05.2011, vol 1, Kharkiv, KHNTUSH, pp. 203—208. [in Ukrainian].

3. Dovidka pro sektor lisovoho hospodarstva. *Stan i mozhlyvosti rozvytku* [A guide to the forestry sector. State and development opportunities]. Available at: http://siteresources.worldbank.org/INTUKRAINE/INTUKRAINE/147271-1140785089712/20905391/Forestry_Ukr.pdf [in Ukrainian].

4. Zinchuk, T. Tkachuk, V. (2011), *Teoretyko-metodolohichni zasady dyversyfikatsiyi sil's'koyi ekonomiky v konteksti yevropeys'koho dosvidu* [Theoretical and methodological principles of diversification of the rural economy in the context of European experience]. *Ekonomika APK*, no 1, pp. 27—34 [in Ukrainian].

5. Koval'ov, A.V. (2012), *Dyversyfikatsiya ekonomiky Ukrayiny ta krayin tret'oho svitu* [Diversification of the economy of Ukraine and third world countries]. *Visnyk Berdyans'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 3 (19), pp. 85—87 [in Ukrainian].

6. Kurhuzenkova, L.A. (2008), *Strukturna transformatsiya lisohospodars'kykh pidpryyemstv v umovakh dyversyfikatsiyi yikh'noyi diyal'nosti* [Structural transformation of forest enterprises under the conditions of diversification of their activities]. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, no. 7 (85), pp. 113—119 [in Ukrainian].

7. Tsohla, O. (2011), *Dyversyfikatsiya diyal'nosti yak sposib aktyvizatsiyi innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstva v kryzovyy period* [Diversification of activity as a way of activating the innovative development of an enterprise during the crisis period]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnikha"*, no. 714, *Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku*, pp. 431—436 [in Ukrainian].

8. Yutovets', (2011), O.P. *Otsinka rivnya dyversyfikatsiyi lisohospodars'koho vyrobnytstva na pidpryyemstvakh Polissya Ukrayiny* [Assessment of the level of diversification of forestry production at Polissya enterprises of Ukraine]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, no. 21.3, *Zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats'*, pp. 49—55 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.05.2018 р.